

TINGSRÄTT & HOVRÄTT

Nämndeman

ROLL OCH UPPGIFTER

SVERIGES DOMSTOLAR

Producerad av Informationsavdelningen, Domstolsverket, december 2006.
Tryckt av Tabergs tryckeri.

INNEHÅLL

NÄMNDEMANNAUPPDRAGET	4
Allmänt	4
Val av nämndeman	4
Nämndemännens uppgifter	6
Nämndemännens skyldigheter	6
SVERIGES DOMSTOLAR	10
Allmänna domstolar	10
Allmänna förvaltningsdomstolar	11
Specialdomstolar	11
Domstolsverket (DV)	12
BROTT OCH BROTTMÅL	13
Inledning	13
Hur går det till i tingsrätten	13
Huvudförhandlingen	15
Överläggning och omröstning	17
Skuldfrågan	18
Bevisvärdering	20
Påföljdsfrågan	21
Hur det går till i hovrätten	22
Före huvudförhandlingen i hovrätten	23
Huvudförhandlingen	24
Överläggning och omröstning	24
Påföljderna	25
Kriminalvården	29
TVISTER OCH TVISTEMÅL	31
Allmänt	31
Nämndemannamedverkan i tvistemål	31
Rättegången i tingsrätt	31
Rättegången i hovrätt	32
Familjemål	33
RÄTTSHJÄLPEN OCH ADVOKATERNA – EN ÖVERSIKT	35
Allmänt	35
Advokatväsendet	35
Rättshjälp	35
Målsägandebiträde	36
DOMAREN	37
JÄV	38

NÄMNDEMANNAUPPDRAGET

Allmänt

För att ett samhälle skall fungera på ett bra sätt krävs att det finns vissa regler för vad samhällets medlemmar får och inte får göra. Reglerna får rättslig karaktär om samhället – i sista hand med användande av maktmedel - garanterar att reglerna följs. Rättsreglerna finns bl.a. i de lagar som riksdagen beslutar.

Din uppgift som nämndeman är att tillsammans med yrkesdomarna tillämpa rättsreglerna i de mål som Du deltar i. Ingen utomstående, t.ex. riksdagen, regeringen eller andra myndigheter, har rätt att lägga sig i hur yrkesdomare eller nämndemän skall döma. Nämndemännen har därför en mycket stark och betydelsefull ställning i våra domstolar.

Nämndemannauppdraget ställer stora krav på att Du är objektiv och saklig. Även Din koncentrationsförmåga sätts på prov. Uppdraget är också spännande och stimulerande. Det ger erfarenheter av viktiga samhällsfrågor och inblickar i enskilda människooöden.

Val av nämndeman

Nämndemännen i tingsrätt väljs kommunvis, som regel av kommunfullmäktige, medan nämndemännen i hovrätt som huvudregel väljs länsvis av landstingen. Mandattiden är fyra år. Om en nämndeman avgår innan mandattiden löpt ut, skall en ny nämndeman väljas för återstoden av den avgångnes mandatperiod.

Valbar till nämndeman är varje myndig svensk medborgare som är folkbokförd inom valförsamlingens område. Yrkesdomare, andra som är anställda vid domstol, åklagare, polis-män, advokater och andra som har till yrke att föra annans talan inför rätta får inte väljas till nämndemän. En nämndeman kan alltså inte föra någon annans talan vid den domstol där han tjänstgör.

Från och med det val av nämndemän som sker hösten 2006 gäller ett lämplighetskrav för att utses till nämndeman. Detta innebär att till nämndeman bör endast den utses som med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter är lämplig för uppdraget. Eftersom nämndemän bl.a. har att ta ställning till om den som åtalas gjort sig skyldig till brott, är det vidare viktigt att nämndemän är goda förebilder i fråga om allmän laglydnad. För att stärka medborgarnas förtroende för den dömande verksamheten har det också ansetts att nämndemän bör besitta sådana egenskaper som allmänt sett är förtroendeingivande.

Upphör en nämndeman att vara valbar förfaller uppdraget. Den som på grund av ändrad folkbokföring inte längre är valbar får dock ha kvar sitt uppdrag under resten av mandatperioden om fullmäktig beslutar det särskilt. Då en ny nämndeman skall väljas anmäler rätten det till det väljande organet. En nämndeman bör därför genast anmäla om han eller hon genom flyttning eller på annat sätt inte längre är valbar.

Det är inte tillåtet att samtidigt vara nämndeman i tingsrätt och hovrätt. Om en nämndeman begår ett brott eller visar sig uppenbart olämplig för uppdrag på annat sätt skall domstolen entlidiga nämndemannen. Som exempel på andra fall än då brott begåtts kan nämnas att nämndemannen varit föremål för administrativa sanktioner, t.ex. skattetillägg, eller vid upprepade tillfällen uppvisat olämpligt beteende och dessutom inte rättat sig efter påpekanden.

En nämndeman kan stängas av från vidare tjänstgöring, t.ex. i avvaktan på att en fråga om entledigande prövas. Detsamma gäller om en nämndeman är föremål för förundersökning eller står under åtal för ett brott som kan leda till entledigande. Även den som genom sitt beteende anses kunna skada allmänhetens förtroende för rättsväsendet kan stängas av. Maximal tid för avstängning är sex månader.

SAMMANFATTNING

- Nämndemännens uppgift är att tillsammans med yrkesdomaren tillämpa rättsreglerna i olika mål.
- Yrkesdomarna och nämndemännen arbetar självständigt i förhållande till regeringen och riksdagen. Mandattiden för nämndemännen är fyra år.

Nämndemännens uppgifter

Nämndemännen är en garanti för att domstolens avgöranden ligger i linje med allmänna rättsuppfattningar i samhället. Det gäller särskilt bedömningsfrågor t.ex. vid bevisvärdering, skälighetsfrågor och påföljdsval.

Nämndemännens medverkan i domstol bidrar också till medborgarnas förtroende för domstolarna och leder till att medborgarna får insyn i verksamheten.

Genom nämndemännen tillförs domstolarna erfarenheter från olika områden som kan vara viktiga.

Nämndemännens skyldigheter

Domared

Innan en nämndeman börjar tjänstgöra skall han avlägga en ed (se s. 37), domareden. Eden avläggs med försäkran på heder och samvete inför domstolen eller rättens ordförande.

I gammaldags formuleringar försäkras man att man skall döma så rättvist som möjligt och aldrig ta några ovidkommande hänsyn. Man lovar också att inte sprida ut eller tala om för andra sådant som förekommit vid rättegången och som inte skall bli offentligt, t.ex. vad som sagts vid rättens enskilda överläggning. Nämndemännen lämnar genom domareden långtgående försäkringar om att de i sin dömande verksamhet skall tillämpa de svenska rättsreglerna och inte låta sig påverkas av var de politiskt hör hemma.

Närvaroplikt

När en brottmålsrättegång börjar skall det sitta en lagfaren domare och tre nämndemän i rätten för att en tingsrätt skall vara domför, d.v.s. få lov att döma. Om det finns skäl för det kan antalet lagfarna domare utökas med en och antalet nämndemän med en. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Det är alltså av största vikt att en nämndeman som blivit kallad till en förhandling inställer sig. Uteblir en nämndeman som kallats kan det leda till att förhandlingen måste uppskjutas med stora kostnader för både domstol och parter som följd. Om en nämndeman finner att han eller hon inte kan komma till domstolen, skall han eller hon genast anmäla detta till domstolens kansli.

Domarjäv

En domare - således även en nämndeman - är jävig om det föreligger tvivel eller tvekan om hans opartiskhet i målet. Vid jäv skall en domare inte tjänstgöra. En domare som vet att någon omständighet föreligger som kan göra honom jävig är skyldig att själv tala om det.

En nämndeman bör noggrant studera uppslagslistans namn före domstolsförhandlingarnas början. En nämndeman som misstänker att han eller hon är jävig, bör så snart som möjligt kontakta rättens ordförande. Detsamma gäller om en nämndeman vill rådgöra om någon jävsfråga som han eller hon är tveksam inför.

I lagen finns en rad omständigheter uppräknade, som alltid gör att jäv föreligger, oberoende av om nämndemannen själv tycker att han eller hon kan döma opartiskt eller inte. De viktigaste exemplen på detta är:

Egen sak

Man är själv part i målet eller målet rör en sak, som man är delägare i. Detta gäller exempelvis även om delägarskapet består i ett större innehav av aktier. Om man över huvud taget har ett särskilt intresse av sakens utgång, bör man avstå från att döma i den.

Släktskapsjäv

Om man är gift eller släkt med någon av parterna eller i svägerskap med någon av dem föreligger jäv. Släktskapsjävet gäller även mellan rättens ledamöter.

Ställföreträdarejäv

Om man själv eller nära anhörig är förmyndare, god man eller förvaltare för part föreligger jäv. Likaså om man är verkställande direktör eller styrelseledamot i bolag eller förening, som är part i ett mål.

Tvåinstansjäv

Om man tagit befattning med saken hos annan myndighet, får man inte döma i målet. Den som varit med och beslutat i socialnämndens yttrande i påföljdsfrågan får alltså inte vara med och bestämma utgången i målet.

Jäv p.g. a. annan särskild omständighet

Om man vet med sig att det finns någon annan omständighet som gör att någon av parterna kan tvivla på att man är opartisk, bör man inte delta i målet. Så kan vara fallet t.ex. om man är ovän med eller står i motsatsförhållande till någon som är part i målet.

Delikatessjäv

Utöver de omständigheter som finns uppräknade i lagen som jäv kan en nämndeman själv tycka sig ha svårt att döma opartiskt i ett visst mål. Han eller hon kan då begära att få bli befriad från att delta i detta mål.

Tystnadsplikt

Av domareden framgår att en nämndeman inte får berätta allt som han eller hon får veta i sitt uppdrag. De närmare bestämmelserna om tystnadsplikt finns i sekretesslagen. Tystnadsplikten omfattar bl.a. vad som sägs under överläggning till dom eller beslut. Om rätten beslutar att domen skall meddelas vid ett senare tillfälle än direkt efter överläggningen, gäller tystnadsplikt även beträffande domens innehåll till dess domen meddelas parterna.

Utomstående bör inte upplysas om vad som förekommit inom stängda dörrar (d.v.s. allmänheten har inte tillträde). Vad som förekommit vid rättegång inom stängda dörrar behöver dock inte i och för sig vara sekretesskyddat enligt sekretesslagen.

Vid tvekan om vad tystnadsplikten omfattar i ett visst mål bör nämndemannen diskutera frågan med rättens ordförande. Detta gäller inte minst i uppmärksammade mål där massmedia kan väntas vilja intervjua någon av rättens ledamöter. Det är här viktigt att påpeka principen att domstolens dom motiveras genom de skriftliga domskälen och inte på något annat sätt. Man bör därför som nämndeman i allmänhet inte göra uttalanden inför utomstående om varför domstolen dömt på ett visst sätt.

Nämndemännens rättigheter

Nämndemännen deltar i den dömande verksamheten, framför allt i brottmål. Nämndemän deltar dock även i vissa familjemål och domstolsärenden.

Att nämndemännen deltar i den dömande verksamheten innebär bl.a. att de har samma ansvar för domstolens avgörande som yrkesdomaren. En nämndeman skall därför rösta om alla frågor som hör till avgörandet av målet och har då rätt att reservera sig mot en dom eller ett beslut.

Reglerna om överläggning och omröstning kommer att behandlas i avsnittet Överläggning och omröstning.

Lagmannen skall, efter samråd med DV, svara för att de nämndemän som har utsetts för tjänstgöring i domstolen ges en introduktionsutbildning och regelbunden information.

En nämndeman har rätt att vara ledig från sin anställning för att kunna utföra sitt uppdrag. Rätten till ledighet omfattar både tid för tjänstgöring i domstolen och tid för resor till och från domstolen.

Ersättningar

Nämndeman får ett grundarvode för varje sammanträdesdag. Arvodet grundar rätt till sjukpenning och ATP. En nämndeman som får löneavdrag eller förlorar annan inkomst på grund av sitt uppdrag kan även få ersättning för den förlorade inkomsten. Denna ersättning är skattepliktig. En nämndeman kan också ha rätt till skälig ersättning för barntillsynskostnader som uppkommer p.g.a. uppdraget.

Vidare utgår reseersättning och traktamente enligt grundavtalet för statstjänstemän. Utbetalning av arvoden och andra ersättningar till nämndemän sker från Domstolsverket, som är central förvaltningsmyndighet inom Sveriges Domstolar. Domstolsverket finns i Jönköping.

För att få arvode måste nämndemannen fylla i en tjänstgöringsrapport. För att få ut rese- och traktamentsersättning måste man fylla i en reseräkning. Blanketter avseende tjänstgöringsrapport samt rese- och traktamentsersättningar tillhandahålls av domstolens kansli. Blanketterna ges in till domstolen för granskning och registrering i lönesystemet. Utbetalning av arvoden och andra ersättningar sker omkring den 25:e i varje månad.

SAMMANFATTNING

- **Genom nämndemännens medverkan i den dömande verksamheten garanteras medborgarnas insyn i domstolarnas arbete. Nämndemännen bidrar därmed till att domstolarnas avgöranden ligger i linje med allmänna rättsuppfattningar.**

Nämndeman skall

- avlägga domared
- anmäla jäv
- iaktta tystnadsplikt

Nämndeman har

- skyldighet att delta i den dömande verksamheten
- ansvar för domen
- rösträtt i alla frågor som hör till målet
- reservationsrätt
- rätt till ledighet för att fullgöra sitt uppdrag

SVERIGES DOMSTOLAR

I alla mer utvecklade samhällen har det funnits domstolar. Så snart människor slår sig ihop och bildar samhällen behövs gemensamma regler (lagar m m). Domstolarnas uppgift är att med hjälp av dessa regler avgöra olika slags tvister och att bestraffa dem som bryter mot reglerna.

I Sverige delas domstolarna upp i allmänna domstolar, allmänna förvaltningsdomstolar och specialdomstolar.

Allmänna domstolar

Till de allmänna domstolarna räknas tingsrätterna, hovrätterna och Högsta domstolen.

Ursprungligen inskränkte sig domstolarnas uppgifter till att döma i tvister mellan enskilda medborgare och till att bestraffa brottslingar. Att avgöra tvistemål och brottmål är fortfarande huvuduppgiften för landets allmänna domstolar.

Utöver sina dömande uppgifter har de allmänna domstolarna, främst tingsrätterna, att utöva viss offentlig kontroll. Det sker bl.a. genom att tillstånd ges till adoptioner och vissa namnbyten.

För närvarande finns det 55 tingsrätter från Ystad i söder till Gällivare i norr. Vid tingsrätterna är omkring 650 ordinarie och icke-ordinarie domare anställda, d.v.s. lagmän, chefsrådmän, rådmän och tingsfiskaler. Vid tingsrätterna tjänstgör även yngre jurister, tingsnotarier. Dessa arbetar bl.a. som protokollförare och kan dessutom döma i vissa enklare bötesmål. Ibland tjänstgör även domstolssekreterare som protokollförare. Till tingsrätterna finns cirka 5 200 nämndemän knutna.

Tingsrätternas avgöranden kan som regel överklagas till hovrätt. Överklagandet skall ske inom tre veckor från dagen för tingsrättens dom.

Det finns sex hovrätter i landet; Stockholm, Göteborg, Malmö, Jönköping, Sundsvall och Umeå. Varje tingsrätt är självständig men hör till en viss hovrätt. Chef för en hovrätt är en hovrättspresident. Dessutom tjänstgör hovrättslagmän, hovrättsråd, hovrättsassessorer och hovrättsfiskaler som domare i hovrätten samt domstolssekreterare och administrativ personal.

Nämndemän medverkar även i hovrätt vid huvudförhandling i brottmål och familjemål. Dessa mål avgörs som regel med tre juristdomare och två nämndemän. Vissa mål avgörs i hovrätten efter en föredragning. Vid föredragningen deltar i allmänhet tre juristdomare. Totala antalet nämndemän i hovrätterna är drygt 600.

Hovrättens dom kan som regel överklagas till Högsta domstolen. En förutsättning för att målet skall prövas i Högsta domstolen är dock att den ger prövningstillstånd. I realiteten är hovrätten vanligen sista instans. Högsta domstolens domar blir oftast prejudikat, d.v.s. förebilder för hur liknande mål bör avgöras. I Högsta domstolen dömer bara jurister som kallas justitieråd.

Allmänna förvaltningsdomstolar

De allmänna förvaltningsdomstolarna är länsrätterna, kammarrätterna och Regeringsrätten. De allmänna förvaltningsdomstolarnas främsta uppgift är att lösa konflikter mellan den enskilde och det allmänna, t.ex. stat och kommun. Dessa domstolar handlägger bl.a. klagomål över beslut av myndigheter. Vanliga måltyper är skattemål, t.ex. besvär över taxering, och socialförsäkringsmål, psykiatrimål och beslut om samhällsingripande för ungdoms- eller missbruksvård och rätt till socialhjälp.

Det finns 23 länsrätter i landet. Tre av dem, nämligen Länsrätten i Stockholms län, Länsrätten i Skåne län och Länsrätten i Göteborg, är också migrationsdomstolar. Vid länsrätterna är omkring 300 ordinarie och icke ordinarie domare, dvs. lagmän, chefsrådmän, rådmän och fiskaler, anställda. I länsrätterna tjänstgör också notarier, föredragande, chefsadministratörer, och domstolssekreterare. Notarierna får också vara ordförande i enklare mål. Det finns omkring 2 150 nämndemän vid länsrätterna.

Länsrätternas avgöranden kan överklagas till kammarrätt. Dessutom överprövar kammarrätten beslut som fattats av olika statliga och kommunala myndigheter. Det finns fyra kammarrätter; Stockholm, Göteborg, Sundsvall och Jönköping. Liksom varje tingsrätt hör till en viss hovrätt hör varje länsrätt till en kammarrätt. Chef för kammarrätt är en kammarrättspresident. Dessutom tjänstgör kammarrättslagmän, kammarrättsråd, kammarrättsassessorer och kammarrättsfiskaler i kammarrätterna samt domstolssekreterare och administrativ personal.

Vissa mål i kammarrätten avgörs med nämndemän. Framför allt gäller det socialförsäkringsmål, psykiatrimål och de sociala målen, d.v.s.. mål som rör verkställighet av vårdnadsdomar eller omhändertagande av barn eller missbrukare. Det finns omkring 300 nämndemän knutna till kammarrätterna.

Regeringsrätten är sista instans i förvaltningsmål. Liksom i Högsta domstolen fordras prövningstillstånd för att Regeringsrätten skall ta upp ett mål. Regeringsrättens ledamöter kallas regeringsråd. Nämndemän förekommer inte i Regeringsrätten.

Specialdomstolar

Specialdomstolarna avgör tvister inom olika specialområden. Gemensamt för specialdomstolarna är att de inrättats eftersom det har ansetts kräva särskild sakkunskap att avgöra tvister inom vissa rättsområden. Till specialdomstolarna har därför ofta knutits intresseledamöter eller experter med speciella kunskaper inom respektive sakområde.

Exempel på specialdomstolar är Arbetsdomstolen och Marknadsdomstolen. Vid specialdomstolar finns inte nämndemän.

Domstolsverket

Domstolsverket är, som nämnts tidigare, central förvaltningsmyndighet inom Sveriges Domstolar. DV skall se till att domstolsarbetet bedrivs effektivt och ge domstolarna olika former av service, bl.a. utbildning, information, utvecklings- och IT-stöd. Domstolarna är helt självständiga i förhållande till DV i sin dömande och rättstillämpande verksamhet.

I regleringsbrevet för DV anges att DV skall med respekt för den grundläggande rollfördelningen mellan domstolarna, DV och andra myndigheter: skapa förutsättningar för domstolarna att uppfylla Sveriges Domstolars del av målet för politikområdet genom effektiv och ändamålsenlig resursfördelning, vara en drivande och stödjande kraft i reformarbetet, ta initiativ i frågor om förändringar avseende domstolarnas organisation och arbetsformer, arbeta för en ökad samverkan såväl inom Sveriges Domstolar som mellan domstolar och andra myndigheter utanför Sveriges Domstolar med särskild inriktning på frågor om handläggningstider mellan myndigheterna.

Inom Domstolsverkets verksamhetsområde finns även hyres- och arrendenämnderna samt Rättshjälpsmyndigheten.

SAMMANFATTNING

- Sveriges Domstolar är uppdelade i allmänna domstolar, allmänna förvaltningsdomstolar och specialdomstolar.
- De allmänna domstolarna löser framför allt tvister mellan enskilda och dömer i brottmål.
- De allmänna förvaltningsdomstolarna löser framförallt konflikter mellan den enskilde och det allmänna.
- Specialdomstolar har inrättats för att lösa tvister på områden där särskild fackkunskap krävs.
- Domstolsverket är central förvaltningsmyndighet för de allmänna domstolarna, de allmänna förvaltningsdomstolarna, hyres- och arrendenämnderna och Rättshjälpsmyndigheten.

BROTT OCH BROTTMÅL

Inledning

Brott i juridisk mening är ett handlingsätt som är straffbart enligt lag. De grundläggande reglerna om brott finns samlade i brottsbalken. Brottsbalken innehåller de flesta viktiga brottsbeskrivningarna men också reglerna om straff och andra påföljder för brott. Vissa brott behandlas i särskilda lagar, t.ex. narkotikabrott, skattebrott och trafikbrott.

I det följande beskrivs först hur det går till när ett brottmål prövas av tingsrätten. Flera av de frågor som behandlas är gemensamma för tingsrätt och hovrätt. Det gäller särskilt avsnitten om överläggning och omröstning.

Det som händer i tingsrätten ligger till grund för vad som förekommer när ett mål tas upp i hovrätten. Detta beskrivs i ett följande avsnitt. Därefter behandlas de olika påföljderna och kriminalvården.

Hur går det till i tingsrätten

Före huvudförhandlingen

Polisen utreder

När ett brott har begåtts gör polisen en utredning (förundersökning). Förhör hålls med den som misstänks för brottet och med andra som kan veta något om det. Polisen kan också gripa den misstänkte och hålla honom kvar. Sådant gripande skall omedelbart anmälas till åklagaren. I vissa mer komplicerade fall leds polisens arbete med förundersökningen av åklagaren. När utredningen om brottet är färdig överlämnar polisen den till åklagaren.

Åklagaren beslutar om åtal

Förundersökningen skall ge åklagaren underlag som kan ligga till grund för åtal av den misstänkte. Om åklagaren anser att den misstänkte skall åtalas lämnar han in en ansökan om stämning till den tingsrätt som skall döma i målet.

Stämningsansökningen skall innehålla

- Beskrivning av brottet (gärningsbeskrivningen)
- Brottsrubricering (t.ex. rattfylleri, stöld eller bedrägeri)
- Tillämpliga lagrum (de lagregler i t.ex. brottsbalken som beskriver brottet)
- Den bevisning åklagaren åberopar (t.ex. vittnen, läkarintyg, skisser etc.)

Åklagaren, som är part i målet, skall bevisa att den misstänkte har begått det brott åklagaren påstår. Det är aldrig den misstänkte som skall bevisa sin oskuld.

Om den misstänkte gripits av polisen under förundersökningen är det åklagaren som

fattar beslut om anhållande. Ett anhållningsbeslut skall utan dröjsmål och senast tredje dagen efter beslutet följas av en begäran till tingsrätten att häkta den misstänkte, en häktning framställning. Sedan en framställning om häktning kommit in till tingsrätten skall domstolen hålla en muntlig förhandling i häktningsfrågan. Förhandlingen får aldrig hållas senare än fyra dagar efter det att den misstänkte greps. Tingsrätten är då domför med en juristdomare. Nämndemän behöver alltså inte delta.

För att domstolen skall besluta om häktning krävs relativt starka skäl. Vid riktigt grova brott skall dock den misstänkte häktas. Detta gäller brott där den minsta påföljden är fängelse i två år. Häktningens syfte är att förhindra att den misstänkte

- fortsätter att begå nya brott (recidivfara)
- försvårar utredningen av brottet (kollusionsfara)
- avviker från kommande rättegång eller straff (flyktfara)

Tingsrätten förbereder målet inför huvudförhandlingen

Tingsrätten skall förbereda huvudförhandlingen, d.v.s. den muntliga förhandling där det skall avgöras om den tilltalade har begått det brott som åklagaren påstått i stämningssökningen.

Tingsrätten utfärdar stämning

Tingsrätten skickar åklagarens stämningssökning till den tilltalade så att han skall få tillfälle att bemöta åklagarens påstående om brott och att själv åberopa bevisning.

Offentlig försvarare

Den tilltalade kan alltid själv föreslå en försvarare. Har han inte gjort det och anser tingsrätten att han behöver försvarare, skall tingsrätten utse en offentlig försvarare. Den tilltalade kan begära att någon viss advokat utses. Tingsrätten skall då om möjligt tillgodose hans önskemål. Den offentlige försvararen får ersättning av allmänna medel, d.v.s. av staten.

När målet avgörs genom dom, bestäms i domen vem som slutligen skall stå för kostnaden, staten eller den tilltalade.

Frikänns den tilltalade, behöver han inte betala något. Döms den tilltalade får han till staten betala hela eller en del av försvararkostnaden beroende på hur mycket han tjänar.

Personalia

När tingsrätten bestämmer påföljden för brott med fängelse i straffskalan behövs ofta uppgifter om den tilltalades personliga förhållanden.

Inför huvudförhandlingen ser tingsrätten därför till att det finns en personutredning i målet.

Personutredningen kan bestå av olika registerutdrag. Belastningsregistret innehåller anteckningar om tidigare påföljder m m.

Tingsrätten kan, om det behövs för att välja rätt påföljd, inhämta ett yttrande från frivården. Yttrandet grundas på en av frivården utförd personutredning. Det innehåller en redogörelse för den tilltalades personliga förhållanden och ett förslag till påföljd. Något yttrande behöver inte inhämtas, om den utredning som behövs ändå finns tillgänglig för rätten eller om rätten inhämtar utredningen på annat sätt.

Personutredningen kan kompletteras med en begränsad läkarundersökning avseende den tilltalades psykiska tillstånd. I intyget tar läkaren (en rättspsykiater) bl.a. ställning till om det är nödvändigt med en mera utförlig undersökning av den tilltalade. Ett läkarintyg kan också innefatta en bedömning om huruvida den tilltalade kan överlämnas till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning.

Om läkaren anser att det behövs, kan domstolen i vissa fall besluta om s.k. rättspsykiatrisk undersökning. En sådan undersökning får bara beslutas om den tilltalade har erkänt brottet eller om det finns övertygande bevisning för att han är skyldig. Det innebär att tingsrätten, om den tilltalade förnekar brottet alltså måste kalla till huvudförhandling och avgöra skuldfrågan innan beslut om en rättspsykiatrisk undersökning kan meddelas. När undersökningen är klar kallar tingsrätten till huvudförhandling vid vilken påföljden bestäms.

SAMMANFATTNING

- **Polisen utreder om ett brott har begåtts, den sk. förundersökningen.**
- **Åklagaren beslutar om den misstänkte skall åtalas. Tingsrätten förbereder målet genom att utfärda stämning, förordna offentlig försvarare och införskaffa personalia.**

Huvudförhandlingen

Huvudförhandlingen är den muntliga förhandling där tingsrätten skall avgöra om den tilltalade har begått det eller de brott som åklagaren har påstått i stämningssökningen. Om tingsrätten finner den tilltalade skyldig skall även påföljden bestämmas.

Vid huvudförhandlingen består tingsrätten av en juristdomare och tre nämndemän. Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen påbörjats, är rätten domför med en juristdomare och två nämndemän. Mål där endast böter utdöms kan avgöras av enbart en juristdomare.

Till huvudförhandlingen kallas bl.a.

- Parterna, d.v.s. åklagaren och den tilltalade samt målsäganden (den som utsatts för brottet)
- Eventuell försvarare

- Vittnen, både de som åberopats av åklagaren och av den tilltalade
- Tolk, om någon som skall delta i förhandlingen inte talar svenska

Ordföranden, d.v.s. juristdomaren, leder huvudförhandlingen och ser till att lagens föreskrifter om förhandlingen följs. Ordförande skall genom frågor se till att alla oklara punkter utreds. Om någon av nämndemännen önskar ställa en fråga, bör detta ske genom ordföranden. Lämpligen skrivs frågan ner på ett papper, som överlämnas till ordföranden.

En huvudförhandling i brottmål går som regel till på följande sätt:

- Huvudförhandlingen börjar genom att målet påropas och parter och vittnen kallas in i tingsalen.
- Ordföranden tar reda på om alla har kommit, s.k. närvarokontroll. Kommer inte alla som kallats måste förhandlingen i allmänhet ställas in. Samtliga måste då kallas på nytt till en senare dag. I vissa fall kan tingsrätten hålla huvudförhandlingen även om den tilltalade inte inställt sig. Om ordföranden finner att det inte finns något hinder för huvudförhandlingen, får vittnena lämna tingsalen för att kallas in då det är dags att höra dem.
- Åklagaren yrkar att den tilltalade skall dömas för brottet genom att läsa upp brottsbeskrivningen i stämningsansökningen. Åklagaren kan framställa skadeståndsanspråk för målsägandens räkning.
- Den tilltalade tillfrågas om han eller hon erkänner eller nekar till det brott som åklagaren påstår att han gjort sig skyldig till. Den tilltalade tillfrågas om han eller hon går med på att betala skadestånd om sådant begärts.
- Åklagaren redogör i sakframställningen för hur han eller hon anser att brottet har gått till. Ofta går han eller hon samtidigt igenom skriftliga bevis, om han eller hon åberopar sådana, t.ex. läkarintyg, skisser eller bokföringsmaterial.
- Målsäganden hörs. Han eller hon får berätta om vad han eller hon anser har hänt och svara på frågor.
- Den tilltalade hörs, d.v.s. ger sin version av händelsen.
- Eventuella vittnen kallas in ett efter ett och hörs sedan de avlagt vittneseden.
- Personalia föredras av ordföranden eller den som för protokoll vid huvudförhandlingen

(se avsnittet Sveriges Domstolar, Allmänna domstolar). Den tilltalade får berätta om sina personliga förhållanden och svara på frågor om sin ekonomi. Föräldrar till unga tilltalade får tillfälle att yttra sig.

- Åklagaren sammanfattar vad han eller hon anser bevisat och vilken påföljd han anser lämpligast. Försvararen (eller den tilltalade själv om han eller hon inte har någon försvarare) får därefter ordet och argumenterar för den tilltalades ståndpunkt. Detta är de s.k. slutanförandena eller pläderingarna.
- Försvararen och eventuellt målsäganden begär ersättning.
- Huvudförhandlingen förklaras avslutad med att ordföranden talar om när dom i målet kommer att meddelas.
- Vid överläggningen får bara ordföranden, nämndemännen och protokollföraren vara närvarande. Ordföranden och nämndemännen beslutar då hur tingsrätten skall döma (se avsnittet Överläggning och omröstning).
- När överläggningen är slut får parterna och andra komma in i tingsalen. Ordföranden avkunnar domen genom att kortfattat redogöra för dess innehåll och för hur den som vill överklaga domen skall göra. Ibland avkunnas inte domen direkt, utan det blir s.k. kansli-dom. Det betyder att domen meddelas genom att hållas tillgänglig på rättens kansli vid ett angivet datum. Den som vill kan då gå dit och läsa domen eller ringa dit och få upplysningar om domen.

Överläggning och omröstning

Allmänt

Efter huvudförhandlingen skall ordföranden och nämndemännen hålla en överläggning, d.v.s. diskutera hur tingsrätten skall döma.

Vid överläggningen avgör tingsrätten om den tilltalade skall dömas för det brott som finns beskrivet i stämningsansökningen och vilken påföljden i så fall skall bli. Man avgör då också övriga frågor, t.ex. om skadestånd och rättegångskostnader.

Överläggningen börjar med att ordföranden redogör för fakta i målet och för innehållet i de lagregler som är aktuella. Därefter följer en diskussion där var och en har både rätt och skyldighet att framföra sin åsikt. Som regel kommer ledamöterna då överens om domen. Skulle någon ha en avvikande mening skall det ske en särskild omröstning.

Vid omröstningen har juristdomaren och nämndemännen var sin röst. Först röstar man om skuldfrågan, d.v.s. om den tilltalade kan fällas till ansvar för gärningen och hur den i så fall

skall bedömas. Man röstar t.ex. i fråga om brottet är att anse som stöld eller det lindrigare brottet snatteri. När domstolen har bestämt utgången röstar ledamöterna om vilken påföljden skall bli.

Huvudregeln vid omröstning är att den mening blir gällande som samlat de flesta rösterna. Vid lika röstetal skall den mening gälla som är att anse som den lindrigaste eller minst ingripande. Kan ingen av meningarna anses som lindrigare eller mindre ingripande, har ordföranden utslagsröst.

Alla ledamöterna är skyldiga att rösta. Om någon har en avvikande mening om hur tingsrätten skall döma har han rätt att reservera sig, ”vara skiljaktig”. Reservationen eller den skiljaktiga meningen med motivering antecknas i protokollet och lämnas till parterna samtidigt med domen. Om domen överklagas skickar tingsrätten, förutom domen och allt material i målet, även den skiljaktiga meningen, till hovrätten.

SAMMANFATTNING

- Vid överläggningen redogör ordföranden för fakta i målet och aktuella lagregler.
- Ledamöterna diskuterar målet och kommer vanligen överens om hur man skall döma.
- Om någon ledamot har en avvikande mening sker en särskild omröstning.
- Vid omröstningen har varje ledamot en röst.
- Vid lika röstetal blir den lindrigaste eller minst ingripande meningen gällande.
- Varje ledamot har rätt att vara skiljaktig från domen och få sin mening antecknad i protokollet.

Skuldfrågan

Varje lagregel om brott består av en del som beskriver det brottsliga handlandet och en del som talar om vilket straff som kan följa på brottet. När skuldfrågan skall avgöras undersöker domstolen om det handlande som den tilltalade gjort sig skyldig till överensstämmer med den brottsbeskrivning som är aktuell.

Det räcker emellertid inte med att den tilltalades handlande - gärningen - överensstämmer med brottsbeskrivningen i lagen. För att det skall vara ett brott krävs som regel också att den tilltalade handlat med uppsåt. Det innebär att han skall ha handlat med vett och vilja. Han behöver dock inte ha insett att han begick ett brott.

Inom den svenska juridiken talar man om uppsåt av tre slag

- direkt uppsåt
- indirekt uppsåt
- eventuellt uppsåt

Direkt uppsåt kan närmast beskrivas som avsikt. Om någon önskar en annans död och sedan dödar honom, har han eller hon handlat med direkt uppsåt - avsikt - att döda.

Ett.ex.empel på indirekt uppsåt är att någon spränger ett flygplan i luften för att få ut livförsäkringen för en av passagerarna. Han eller hon har då ett indirekt uppsåt som omfattar de övriga passagerarnas död, d.v.s. han eller hon önskar i och för sig inte deras död men den är en nödvändig följd av hans handling.

Eventuellt uppsåt är t.ex. om någon lägger ut ett gift för att döda råttor. Han eller hon inser risken för att grannens hund skall äta av giftet och dö och skulle dessutom ha lagt ut giftet även om han eller hon varit säker på att hunden skulle dö av det.

Kravet på uppsåt innebär att domaren tvingas bedöma gärningsmannens avsikter vid brottstillfället. Det ligger i sakens natur att sådana bedömningar kan vara svåra att göra.

Vissa brott kräver dock inte uppsåt för att gärningsmannen skall straffas. Vid dessa brott krävs i stället vanligen en oaktsamhet, vårdslöshet. Brottsbeskrivningarna avser fullbordade brott. Men det finns bestämmelser om straff även om ett brott inte har fullbordats.

Om det är särskilt föreskrivet i lag straffas nämligen bl.a.:

- försök och
- förberedelse

Den som frivilligt avbryter försök eller förberedelse till brott skall inte straffas.

SAMMANFATTNING

- För att gärningsmannen skall kunna straffas krävs som regel att han begått brottet avsiktligt, d.v.s. med uppsåt.
- Även försök och förberedelse till brott straffas i vissa fall.
- Den som frivilligt avbryter ett påbörjat försök eller förberedande till brott skall inte straffas.

Bevisvärdering

Eftersom det är åklagaren som skall bevisa att den tilltalade har begått brottet, måste han eller hon åberopa bevisning som visar den tilltalades skuld. Bevisningen kan utgöras av muntliga förhör med målsägande och vittnen, d.v.s. med personer som har sett händelsen eller som på annat sätt vet något om det inträffade. Bevisningen kan också bestå av läkarintyg över skador som målsäganden fått eller skisser över hur en trafikolycka gått till.

När den tilltalade förnekar brottet, måste domstolen ta ställning till om den bevisning åklagaren åberopat räcker för en fällande dom. Domstolen behöver däremot inte med absolut visshet konstatera att den tilltalade har begått brottet, men det måste finnas en mycket hög grad av sannolikhet för att det är så. Man brukar uttrycka det så att domstolen bara får döma någon för ett brott om det är ”ställt utom rimligt tvivel” att den tilltalade är skyldig.

Vid värderingen av de berättelser som lämnats under rättegången skall tingsrätten försöka att avgöra om den tilltalade, målsäganden eller vittnena talar sanning eller om någon uppgift som de lämnat är oriktig. Vanligen brukar domstolen då börja med att se på olika omständigheter som kan ha betydelse för att bedöma trovärdigheten av en berättelse, t.ex.:

- Den berättandes förhållande till den tilltalade (vänner, ovänner, utsatt för brottet etc.)
- Den berättandes möjlighet till iakttagelser (avstånd, belysning etc.)
- Den berättandes upplevelse av händelsen (upprörd, engagerad, etc.)

Vid bedömningen av varje del av berättelsen måste domstolen vara öppen för att den berättande kanske minns fel eller t o m medvetet ljuger. Samtidigt som berättelserna värderas var för sig och mot varandra för domstolen ett hypotetiskt resonemang: Kan målsäganden i ett misshandelsmål ha skadat sig på något annat sätt eller är det i ett stöldmål möjligt att någon annan tagit den stulna egendomen eller att den helt enkelt kommit bort.

Berättelserna sammanvägs också med den skriftliga bevisning som kan förekomma och som ofta ger stöd åt någon av berättelserna. När all bevisning har granskats kan domstolen bilda sig en helhetsuppfattning av bevisningens styrka. Vid den helhetsbedömningen är huvudregeln att om uppgift står mot uppgift och domstolen inte är helt övertygad om att den tilltalade begått brottet, så skall den hellre fria än fälla.

SAMMANFATTNING

- Det är åklagaren som skall visa att den tilltalade är skyldig.
- Om den tilltalade förnekar gärningen är det en viktig uppgift för domstolen att värdera den bevisning som åklagaren åberopar.
- Bevisvärderingen innebär att domstolen söker bedöma bevisningen i olika delar var för sig för att därefter komma fram till en helhetsbild.
- Om domstolen är tveksam skall den hellre fria än fälla.

Påföljdsfrågan

Om domstolen funnit att den tilltalade begått ett brott skall den vid överläggningen besluta om vilken påföljden skall bli.

Varje lagregel om brott talar om vilket straff som kan följa på brottet (brottets straffskala). Straffskalan är utformad efter hur svårt brottet är i förhållande till andra brott. För vissa brott kan således endast böter eller endast fängelse följa medan andra brott har både böter och fängelse i straffskalan.

Domstolen måste hålla sig inom de ramar som straffskalan anger. Om fängelse ingår i straffskalan har domstolen dock möjlighet att i stället välja en annan, lindrigare påföljd. I vissa fall kan straffskalan överskridas, t.ex. vid flera brott eller vid återfall. I andra fall kan domstolen frångå straffskalan och döma till en lindrigare påföljd, t.ex. då det är fråga om unga lagöverträdare.

Huvudregeln när man bestämmer en påföljd är att det är brottets straffvärde som avgör påföljden, d.v.s. hur svårt brottet i det enskilda fallet är. Straffvärdet bestäms bl.a. med hänsyn till den skada, fara eller kränkning som brottet inneburit. Även gärningsmannens avsikter eller motiv för sitt handlande vägs in.

När straffvärdet bedöms kan domstolen ta hänsyn till olika försvärande eller förmildrande omständigheter. Det kan således vara försvärande om gärningen riktar sig mot ett barn eller förmildrande om gärningsmannen utsatts för en svår provokation.

Vid straffmätningen skall även beaktas omständigheter som inte har med brottets straffvärde att göra. Domstolen skall bl.a. ta hänsyn till om den tilltalade försökt göra rätt för sig t.ex. genom att betala skadestånd, eller om han frivilligt angett sig. Naturligtvis bör det också särskilt beaktas om det skett en påtaglig förbättring av den tilltalades personliga eller sociala situation sedan brottstillfället.

Sådana omständigheter skall domstolen även ta hänsyn till vid valet av påföljd. Lagens stadgar att domstolen vid påföljdsvalet skall fästa särskilt avseende vid sådana omständig-

heter som talar för en annan påföljd än fängelse. Till sådana omständigheter hör om gärningen varit en engångsföreteelse eller om gärningsmannen har missbruksproblem och är i behov av vård för dem.

Vid vissa typer av brott skall domstolen normalt döma till fängelse. Det gäller bl.a. vid mened. Brottsom har ett högt straffvärde skall också normalt bestraffas med fängelse.

I samband med påföljdsfrågan bör nämnas att ett brott kan medföra också andra konsekvenser för den tilltalade. Domstolen kan bl.a. besluta om:

- Förverkande av egendom, d.v.s. den dömda måste lämna ifrån sig viss egendom som han t.ex. använt vid brottet
- Utvisning ur landet (gäller endast utländsk medborgare)
- Skadestånd, vid personskada avser skadeståndet ersättning för inkomstförlust, sveda och värk samt framtida men

Dessutom kan den dömdes körkort återkallas så att han inte längre har rätt att köra bil. Sådan återkallelse beslutas av länsstyrelsen och överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

SAMMANFATTNING

- När domstolen skall bestämma påföljden tar den hänsyn till omständigheter som hänför sig till brottet, brottets straffvärde. Även andra omständigheter vägs in såsom den tilltalades personliga förhållanden, tidigare brottslighet, vilja att göra rätt för sig etc.
- Ett brott kan leda till andra konsekvenser än en påföljd, t.ex. förverkande av egendom, utvisning, skadestånd eller körkortsåterkallelse.

Hur det går till i hovrätten

Detta avsnitt behandlar vad som händer när en dom i ett brottmål överklagas till hovrätten. Beskrivningen av förfarandet i hovrätten tar framförallt sikte på skillnaderna mellan tingsrätt och hovrätt. För att förstå avsnittet är det därför nödvändigt att först läsa de avsnitt som handlar om tingsrätterna.

Före huvudförhandlingen i hovrätten

Allmänt

Tingsrättens dom kan överklagas till hovrätt (se avsnittet Sveriges Domstolar). Den som är missnöjd med en dom lämnar in en överklagandeskrift till tingsrätten. I överklagandet skall den missnöjda parten bl.a. tala om hur han vill att tingsrättens dom skall ändras och varför. Han skall också tala om vilka bevis han vill åberopa, t.ex. förhör med vittnen, målsägande eller intyg av olika slag. Tingsrätten skickar sedan överklagandet och alla handlingar i målet till hovrätten.

De som överklagar en dom till hovrätten kallas klagande och motpart. Hovrätten förbereder målet inför huvudförhandlingen. En hovrätt är indelad i avdelningar. De mål, som kommer till hovrätten fördelas mellan avdelningarna och tilldelas de olika domarna på avdelningen.

Även i hovrätten skall ett mål förberedas innan det kan avgöras. Vissa brottmål avgörs i hovrätten "på handlingarna" av enbart juristdomare. Övriga brottmål, som skall avgöras efter en muntlig förhandling, bereds på ungefär samma sätt som i tingsrätten. Den domare som tilldelats ett mål, referenten, ansvarar för att målet förbereds till huvudförhandlingen.

Skriftväxling i hovrätt

Hovrätten skickar överklagandeskriften till motparten i målet för att denne skall få tillfälle att bemöta det som sägs i överklagandeskriften och att själv få åberopa bevisning. Det skriftliga svar som motparten sedan ger på överklagandet kallas genmäle.

Genmälet skickas till den som har klagat för kännedom.

Övrig förberedelse

Ofta är ett mål i hovrätten färdigt för huvudförhandling då klaganden tagit del av genmälet. Tingsrätten har vanligen sett till att den personalia som behövs finns och utsett en offentlig försvarare.

Ibland måste hovrätten dock komplettera utredningen om den tilltalade. Om den tilltalade inte har haft en offentlig försvarare i tingsrätten kan hovrätten behöva utse en offentlig försvarare som hjälper honom i hovrätten.

Före förhandlingen skickar hovrätten en huvudförhandlingspromemoria till alla domare som skall delta i denna. Således även till nämndemännen. Promemorian innehåller tingsrättens dom och viktigare skriftlig bevisning som åberopas. Dessutom finns det en plan över huvudförhandlingen med vilka personer som kallas att inställa sig. Ibland förekommer det en rättsutredning med bl.a. olika för målet intressanta rättsfall.

SAMMANFATTNING

- Tingsrättens dom överklagas genom en överklagandeskrift.
- De som är parter kallas klagande och motpart.
- Hovrätten förbereder målet genom skriftväxling och genom att eventuellt komplettera den utredning som funnits i tingsrätten.
- Hovrätten kan också utse en offentlig försvarare.

Huvudförhandlingen

Nämndemän deltar då hovrätten håller huvudförhandling i brottmål där påföljden kan väntas bli allvarligare än böter. Hovrätten är då domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta.

Huvudförhandlingen i hovrätt går annars i stort till på samma sätt som huvudförhandlingen i tingsrätt. En viktig skillnad är naturligtvis att det redan finns en dom i målet. Den domen läses upp vid huvudförhandlingens början. En annan skillnad är att det som sägs i överklagandet bildar utgångspunkt för vad hovrätten skall pröva vid huvudförhandlingen. Den tilltalade har kanske dömts för både stöld och misshandel av tingsrätten. I överklagandet talar han om att han accepterar att han har dömts för stöld men att han anser sig oskyldig till misshandeln. Hovrätten skall då bara pröva om han har gjort sig skyldig till misshandel. Slutligen är det vanligt att hovrätten, i stället för att på nytt förhöra ett vittne eller en målsägande, läser upp vad som sagts vid tingsrättsförhandlingen.

Överläggning och omröstning

Liksom vid tingsrätten håller hovrätten en överläggning omedelbart efter huvudförhandlingen där domarna skall diskutera och komma överens om hur de skall döma.

Överläggningen börjar som regel med att en fiskal (se avsnittet Sveriges Domstolar) redogör för vad som kommit fram vid huvudförhandlingen och för innehållet i de lagregler som skall tillämpas. Därefter diskuteras målet. Var och en skall då framföra sin åsikt. Som regel sker det i en viss turordning där nämndemännen yttrar sig sist. Vanligen kommer ledamöterna överens om domen. Om någon har en avvikande mening skall det ske en särskild omröstning efter i huvudsak samma principer som vid tingsrätten (se avsnittet om överläggning i tingsrätt).

Även i hovrätt är alla ledamöter skyldiga att rösta och har rätt att reservera sig mot majoritetens åsikt, ”vara skiljaktig”.

En viktig princip, som bör påpekas här, är att hovrätten inte får döma någon som klagat på tingsrättens dom till en strängare eller mer ingripande påföljd än den han har fått i tingsrätten. Om både den dömde och åklagaren har klagat står det emellertid hovrätten fritt att döma till en svårare påföljd.

SAMMANFATTNING

- Överläggningen i hovrätt går i stort till på samma sätt som överläggningen i tingsrätt.
- Då endast den dömde klagat på tingsrättens dom kan hovrätten inte döma honom till en svårare påföljd än den tingsrätten valt.

Påföljderna

De olika påföljderna är

- Böter
- Villkorlig dom
- Skyddstillsyn
- Överlämnande till särskild vård eller ungdomsvård
- Ungdomstjänst
- Fängelse

Flera påföljder kan kombineras så att den dömde kan få både fängelse och skyddstillsyn eller villkorlig dom och böter.

Fängelse är den svåraste brottspåföljden, därefter kommer skyddstillsyn och villkorlig dom, som är att anse som jämbördiga.

Böter

Böter innebär att den dömde får betala in en summa pengar till staten. I regel bestäms bötesstraffet i form av dagsböter.

Brottets svårighetsgrad bestämmer antalet dagsböter. Dagsböternas antal kan uppgå till minst 30 och högst 150 eller för flera brott 200.

Storleken av varje dagsbot anpassas efter den dömdes betalningsförmåga och kan uppgå till minst 50 och högst 1 000 kr.

Den som döms till böter får vanligen ett inbetalningskort i samband med domen. Om böterna inte betalas underrättas kronofogdemyndigheten, som därefter sköter indrivningen

av böterna. Kronofogdemyndigheten tar ut en grundavgift om 500 kr. Ofta kan kronofogdemyndigheten ge anstånd med betalningen av böterna eller tillstånd att de betalas i olika omgångar.

Betalas inte böterna och är orsaken att den dömden inte vill betala kan böterna i vissa fall förvandlas till fängelse från fjorton dagar till tre månader.

Fängelse

Fängelse är ett tidsbestämt frihetsstraff. Det kan bestämmas till lägst 14 dagar och högst 10 år eller livstid. Avser fängelsestraffet flera brott kan maximitiden överskridas med upp till fyra år, och vid återfall i brott med ytterligare fyra år.

Den som dömts till fängelse får en särskild kallelse från kriminalvården att inställa sig i anstalt. I sista hand hämtar polisen den som dömts och för honom till rätt anstalt. Kriminalvården kan besluta att ett fängelsestraff i vissa fall får avtjänas utanför anstalt genom intensivövervakning med elektronisk kontroll, s.k. elektronisk fotboja.

Om den dömden fått ett fängelsestraff kan han efter viss tid på prov frigges från anstalten. Han eller hon blir då villkorligt frigiven. Villkorlig frigivning sker normalt när två tredjedelar av strafftiden avtjänats. Den dömden skall dock alltid avtjäna minst en månad av fängelsestraffet.

Vid villkorlig frigivning gäller en prøvotid om minst ett år. Under den tiden skall den frigivne i allmänhet stå under övervakning.

Om prøvotiden förflyter utan anmärkningar, behöver den dömden inte avtjäna resten av straffet. Återfaller han eller hon i brott kan domstolen emellertid besluta att han skall avtjäna hela eller del av det gamla fängelsestraffet.

Villkorlig dom

Villkorlig dom är främst avsedd för sådana fall där det saknas anledning att befara att den tilltalade på nytt begår brott. Påföljden tillämpas alltså främst för dem som första gången begår ett brott som är av engångskaraktär. Huvudregeln är att den tilltalade samtidigt med den villkorliga domen skall dömas till böter.

För den som döms till villkorlig dom löper en prøvotid på två år. Under prøvotiden skall den dömden vara skötsam och försörja sig efter förmåga. Samtidigt med den villkorliga domen kan tingsrätten ge föreskrifter om hur ett utdömt skadestånd skall betalas. Sådana föreskrifter måste den dömden rätta sig efter.

Det finns ingen kontroll av att den dömden sköter sig under prøvotiden. Skulle det framkomma att den som fått villkorlig dom missköter sig kan tingsrätten, efter ansökan av åklagaren, meddela varning, ändra en föreskrift eller undanröja den villkorliga domen och ersätta den med en annan påföljd, t.ex. skyddstillsyn.

Den villkorliga domen får, om den tilltalade samtycker till det förenas med samhällstjänst. Den dömden blir då skyldig att utföra oavlönat arbete i lägst 40 och högst 240 timmar. I domen skall anges hur långt fängelsestraffet skulle ha blivit om fängelse valts istället.

Om den dömden begår nya brott under prøvotiden, brukar vanligen den villkorliga domen undanröjas i det nya målet och ersättas av en annan gemensam påföljd för all brottslighet.

Skyddstillsyn

Domstolen kan förordna om skyddstillsyn om det finns anledning att anta att skyddstillsynen kan bidra till att den tilltalade inte begår nya brott. Den tilltalades personliga förhållanden skall särskilt beaktas. För den som dömts till skyddstillsyn löper en prøvotid på tre år. Under den tiden skall den dömden, liksom vid villkorlig dom, vara skötsam och försörja sig efter förmåga. I samband med domen utses en övervakare, som skall hjälpa och stödja den dömden. Övervakningen pågår i allmänhet under ett år. Övervakningstiden kan dock förlängas.

Om det är missbruk som föranlett eller bidragit till brottet kan domstolen välja skyddstillsyn om den tilltalade förklarar sig villig att genomgå behandling enligt en särskild plan, s.k. kontraktsvård. Domstolen skall då tala om hur långt fängelsestraff som skulle ha ådömts om fängelse i stället hade valts som påföljd.

Skyddstillsynen kan också kombineras med samhällstjänst. Domstolen meddelar då en särskild föreskrift som innebär att den dömden måste utföra oavlönat arbete i lägst 40 och högst 240 timmar. En förutsättning för att domstolen skall kunna välja denna påföljd är att den tilltalade förklarat sig villig att följa en sådan föreskrift. I domen skall anges hur långt fängelsestraff som skulle ha ådömts om sådan påföljd i stället valts.

Om brottets straffvärde föranleder det eller om det är fråga om återfallsbrottslighet kan skyddstillsynen förenas med fängelse i lägst 14 dagar och högst tre månader.

Vid allvarlig misskötsamhet under prøvotiden kan skyddstillsynen undanröjas och ersättas av annan påföljd, t.ex. fängelse.

Överlämnande till särskild vård m m

Den som begått ett brott kan i vissa fall överlämnas till vård enligt

- Socialtjänstlagen
- Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga
- Lagen om vård av missbrukare i vissa fall
- Lagen om rättspsykiatrisk vård

Den som överlämnas till särskild vård får alltid först gå igenom en utredning om bl.a. sina personliga förhållanden.

Har någon begått ett brott innan han fyllt 18 år och finner rätten att påföljden bör bestämmas till fängelse, skall rätten istället bestämma påföljden till slutna ungdomsvård, lägst 14 dagar och högst fyra år. Villkorlig frigivning förekommer inte vid slutna ungdomsvård.

Vård inom socialtjänsten är främst avsedd för ungdomar i åldern 15 - 18 år. Domstolen överlämnar till socialnämnden att bestämma påföljdens närmare utformning. Vården kan ske t.ex. i ett särskilt vårdhem.

Vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga är avsedd för ungdomar under 18 år men kan tillämpas även för ungdomar i åldern 18 - 21 år. Lagen skall

tillämpas om vård av den unge inte kan komma till stånd med samtycke från vårdnadshavaren eller, om den unge är över 15 år, honom själv. Vården inleds alltid utanför den unges eget hem och sker ofta i särskilda vårdhem.

Vård enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall är avsedd för vuxna missbrukare av alkohol eller narkotika. Den dömda blir föremål för tvångsintagning på ett vårdhem.

Rättspsykiatrisk vård innebär att den dömda blir tidsbestämt frihetsberövad på sjukhus. Domstolen bestämmer i domen om vården kan upphöra efter beslut av chefsläkare eller – efter särskild utskrivningsprövning – av länsrätten.

Nåd

I undantagsfall skall en av domstol ådömd påföljd inte verkställas. Regeringen kan nämligen efter ansökan från den dömda omvandla straffet till en lindrigare påföljd eller helt befria denne från att avtjäna straffet. Den dömda sägs då få nåd.

Från den 1 januari 2007 har även införts regler som ger livstidsdömda möjlighet att ansöka om att få livstidsstraffet omvandlat till ett tidsbestämt straff. Det krävs att den dömda har avtjänat minst tio år av livstidsstraffet. En ansökan om omvandling prövas av Örebro tingsrätt. Tingsrättens beslut kan överklagas till hovrätten.

SAMMANFATTNING

- **Böter** innebär att den dömda får betala en summa pengar till staten. Brottets svårighetsgrad och den dömdes inkomstförhållanden bestämmer storleken på den totala bötessumman.
- **Fängelse** är ett tidsbestämt frihetsstraff. Det kan bestämmas till lägst 14 dagar och högst tio år eller livstid. Vid återfallsbrottslighet eller om flera brott begåtts kan maximitiden överskridas.
- **Villkorlig dom** innebär att den dömda får en prøvotid på två år utan att hans eller hennes skötsamhet kontrolleras.
- **Skyddstillsyn** innebär att den dömda får en prøvotid på tre år med övervakning under i regel ett år.
- **Överlämnande till vård** kan beslutas om den dömda är mycket ung eller har ett särskilt vårdbehov.

Kriminalvården

Sedan domstolen bestämt påföljd för den tilltalade beslutar kriminalvården om verkställigheten. Kriminalvården leder såväl anstalts- som frivården.

Anstalterna

Det finns två typer av fängelser, lokalanstalt och riksanstalt. Den som dömts till fängelse i högst ett år skall i regel placeras på lokalanstalt så nära hemmet som möjligt. Det finns både öppna och slutna lokalanstalter.

Riksanstalterna är framförallt avsedda för intagna med grövre brottslighet och längre anstaltstid. De flesta riksanstalter är slutna.

På kriminalvårdsanstalterna råder arbetsplikt. De intagna sysselsätts med industriellt arbete, jordbruks- eller skogsarbete. Arbetsförtjänsten är vanligen några kronor i timmen. Vissa intagna kan få tillstånd att arbeta utanför anstalterna, s.k. frigång. På vissa anstalter kan en del intagna få studera, ibland på fritiden.

Anstaltsvistelsen betyder inte ett totalt frihetsberövande. Omkring hälften av alla intagna finns på anstalter som saknar murar och andra rymningshinder. Vissa intagna kan även få vistas utanför anstalten om det finns särskilda skäl för det, t.ex. ett uttalat vårdbehov p.g.a. missbruk eller annat, s.k. 34-paragrafsplacering. Även de som är intagna på slutna anstalter kan få permission.

Frivården

Frivården ansvarar för kriminalvården i frihet. Frivård förekommer både vid skyddstillsyn och sedan en intagen blivit villkorligt frigiven.

Som regel innebär frivården att den dömda står under övervakning. Övervakningens syfte är att ge stöd och hjälp åt den dömda.

Frivården, som finns på de flesta större orter, skall bl.a.:

- biträda övervakaren med råd och anvisningar
- utse den som skall utföra av domstol beslutad personundersökning
- se till att den personundersökte eller dömda får ekonomisk, social eller medicinsk hjälp
- avge påföljdsförslag och förslag på övervakare till domstolen
- utföra kontroll av dem som avtjänar ett straff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll

Övervakaren, som beroende på orsaken till övervakningen kan utses av antingen domstolen eller frivårdsmyndigheten, är oftast en person med vanligt arbete som sköter övervakningen på sin fritid.

SAMMANFATTNING

- Det finns två typer av anstalter för den som dömts till fängelse, lokalanstalter och rixanstalter. Rixanstalterna är avsedda för den som dömts för grova brott till långa fängelsestraff.
- Kriminalvård i frihet, som innebär viss tids övervakning, berör dem som villkorligt frigivits från ett fängelsestraff, dem som dömts till skyddstillsyn och de som avtjänar ett straff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll.

TVISTER OCH TVISTEMÅL

Allmänt

De allmänna domstolarna dömer inte bara i brottmål. En av domstolarnas uppgifter är att även avgöra rättstvister mellan enskilda. Tvister mellan enskilda kan vara förmögenhetsrättsliga eller familjerättsliga.

Förmögenhetsrättsliga tvister grundas ofta på att parterna inte är överens om vad som avtalats, t.ex. i samband med ett köp. Tvisten kan då gälla

- vilket pris har avtalats för en vara
- vem är rätt ägare till en sak
- skadestånd

De familjerättsliga tvisterna rör främst

- äktenskapsskillnad
- vårdnad om barn
- underhåll till barn
- faderskap till barn

Nämndemannamedverkan i tvistemål

Nämndemän medverkar i tvistemål endast när familjerättsliga tvister avgörs vid huvudförhandling. I hovrätt är det dessutom en förutsättning att nämndemän deltagit i tingsrättens avgörande. En överväldigande majoritet av familjemålen avgörs vid tingsrätten av en juristdomare vid förberedelsen av målet eller vid en sk. förenklad huvudförhandling.

Övriga tvistemål avgörs vid tingsrätten av en eller tre juristdomare beroende på tvistevärdet och parternas önskemål. I hovrätten deltar tre eller fyra juristdomare.

Rättegången i tingsrätt

För att tingsrätten skall pröva en tvist krävs att en ansökan om stämning ges in. Den som ansöker om stämning kallas kärande. Den som ansökan riktas mot kallas svarande. Det krav som käranden framställer kallas yrkande. Ansökan om stämning skall i regel ges in till tingsrätten i den ort där svaranden är bosatt.

Förberedelsen

När stämningsansökan kommit in till tingsrätten utfärdar tingsrätten stämning. Det innebär att tingsrätten sänder stämningsansökan till svaranden för ett yttrande, som kallas svaromål. Svaromålet skall vanligen lämnas skriftligen. Om det är lämpligare kallar tingsrätten i stället

direkt till ett sammanträde inför en juristdomare, en s.k. muntlig förberedelse.

Vid sammanträdet får parterna framställa sina yrkanden och berätta om tvistefrågorna. Domaren försöker också få parterna att komma överens. Därefter bestämmer tingsrätten om målet kan avgöras omedelbart vid den muntliga förberedelsen eller vid en förenklad huvudförhandling i omedelbar anslutning till den muntliga förberedelsen.

Om tingsrätten inte kan avgöra målet omedelbart vid förberedelsen eller vid en förenklad huvudförhandling kallar tingsrätten istället till en särskild huvudförhandling.

Huvudförhandlingen

Till en särskild huvudförhandling kallas parterna och eventuella ombud och vittnen.

Gången i huvudförhandlingen är därefter ungefär densamma som i brottmål.

- Käranden framställer sitt yrkande
- Svaranden talar om sin inställning till kärandens yrkande
- Parterna berättar om tvisten, d.v.s. gör sakframställning, först käranden och därefter svaranden
- Tingsrätten tar upp den bevisning som finns, t.ex. förhör med vittnen, vårdnadsutredning etc.
- Parterna håller slutanförenden, pläderar, d.v.s. ger sin syn på hur de tycker att tingsrätten skall döma
- Huvudförhandlingen förklaras avslutad med att ordföranden talar om när tingsrätten kommer att meddela dom
- Tingsrätten håller överläggning och beslutar om dom

Rättegången i hovrätt

Även i tvistemål kallas den part som överklagat tingsrättens dom för klagande.

Tvistemålen liksom brottmålen förbereds i hovrätt genom att parterna ger sina synpunkter till hovrätten i skrifter.

Många tvistemål avgörs i hovrätten av enbart juristdomare efter en föredragning av vad som framgår av handlingarna. De mål där nämndemän deltar avgörs dock efter en huvudförhandling.

Till huvudförhandlingen kallas parterna, eventuella ombud och vittnen. Gången i huvudförhandlingen är därefter ungefär densamma som i brottmål.

Familjemål

De vanligaste familjemålen är mål om äktenskapsskillnad, vårdnad om barn, barns boende, barns rätt till umgänge med förälder, underhåll till barn och mål om faderskap till barn.

Mål om äktenskapsskillnad, vårdnad och underhåll

Ett äktenskap kan, så länge makarna lever, endast upplösas genom domstols dom. Samtidigt med frågan om äktenskapsskillnad prövas också vanligen vem som skall ha vårdnaden om barnen.

Om makarna är ense i alla frågor rörande äktenskapsskillnaden och barnen behöver de inte inställa sig. Förfarandet är då rent skriftligt.

Har makarna eller någon av dem vårdnaden om barn under sexton år som bor hos dem måste dock en betänketid om minst sex månader löpa innan tingsrätten kan döma i målet. Såväl tingsrätten som hovrätten (efter ett överklagande) kan emellertid fatta beslut om hur vårdnaden och underhållet skall ordnas under betänketiden.

Om makarna är överens om vem som skall ha vårdnaden om barnen beslutar domstolen i regel i enlighet med deras överenskommelse. Vid oenighet är huvudregeln att domstolen skall besluta i vårdnadsfrågan efter vad som är bäst för barnen. Domstolen brukar därför vanligen införskaffa en utredning genom socialnämnden om vem av föräldrarna som är lämpligast att anförtro vårdnaden till.

Barnet har rätt till umgänge med den av föräldrarna som inte har vårdnaden eller som inte bor tillsammans med barnet. En förälder har skyldighet att betala underhåll.

Underhåll bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förmåga. Antalet tvister i domstol om underhåll har minskat efter en ny lag om underhållsstöd, där försäkringskassorna har fått utökade uppgifter.

Faderskapsmål

Bland övriga tvistemål där nämndemannamedverkan kan förekomma kan nämnas mål om faderskap.

I lagen anges att faderskap till barn fastställs genom bekräftelse eller dom. Faderskap fastställs i flertalet fall genom bekräftelse.

Om domstolen skall pröva faderskapsfrågan, sker en bedömning i två led: Först skall domstolen konstatera att modern och den utpekade fadern har haft samlag med varandra under konceptionstiden, d.v.s. under tid då barnet kan vara avlat. Därefter skall domstolen bedöma om faderskapet är sannolikt med hänsyn till samtliga omständigheter. Vid den sista prövningen har en blodprovundersökning av moderns, faderns och barnets blod ofta en avgörande betydelse. Numera förekommer även att DNA-analys görs.

FN:s barnkonvention

Barnkonventionen är en internationell förpliktelse som Sverige har åtagit sig gentemot andra konventionsstater. I konventionen återges fyra väsentliga principer. Den första är principen om icke-diskriminering, nämligen att varje barn inom ett lands jurisdiktion utan åtskillnad skall ges de rättigheter som anges i konventionen. Principen om barnets bästa anger att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Barnets rätt till liv och utveckling erkänner inte bara barnets inneboende rätt till liv, utan ger barnet en rätt att överleva och att utvecklas.

Den sista grundläggande principen är barnets rätt att komma till tals, dels i alla frågor som rör barnet, dels en särskild rätt att höras i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet. Domstolarna är alltså skyldiga att beakta Barnkonventionen i sin dömande verksamhet.

SAMMANFATTNING

- Tingsrätt och hovrätt avgör förutom brottmål även förmögenhetsrättsliga tvister och familjemål. Målen förbereds av en juristdomare och de familjerättsliga tvisterna avgörs vanligen i tingsrätten av denne i samband med förberedelsen eller vid en s k förenklad huvudförhandling.
- Om ett familjemål skall avgöras vid en särskild huvudförhandling skall nämndemän som regel delta.
- Rättegången går i huvudsak till på samma sätt som i brottmål.

RÄTTSHJÄLPEN OCH ADVOKATERNA – EN ÖVERSIKT

Allmänt

Vårt rättsväsende bygger på att parterna, t.ex. åklagaren och den tilltalade, är likställda i juridiska kunskaper och förmåga att ta tillvara sina rättigheter.

I verkligheten är det ofta så att en enskild part inte förmår att klara en rättegång utan hjälp av en juridiskt skolad person som är van vid domstolsförhandlingar. Möjligheten att få rättshjälp och därmed kostnaden för att anlita en advokat delvis ersatt är därför i många fall viktig för att en enskild person skall kunna tillvarata sina rättigheter.

I detta avsnitt behandlas först advokatväsendet och sedan bestämmelserna om rättshjälp. Den hjälp som en misstänkt får genom en offentlig försvarare behandlas inte här utan har berörts tidigare i avsnittet Vad händer före huvudförhandlingen.

Advokatväsendet

När en enskild part skall utse ett ombud är det viktigt att veta att man vänder sig till en kvalificerad yrkesman. Ledamöterna i Sveriges Advokatsamfund utgör en kår av juridiska biträden som står under viss kontroll från samhällets sida. Titeln advokat är förbehållen samfundets ledamöter. Det är straffbelagt för andra att kalla sig advokat.

Man kan endast bli ledamot i Advokatsamfundet efter inträdesprov där vissa kunskaps-, tjänstgörings- och lämplighetskrav måste vara uppfyllda.

En advokat har tystnadsplikt. Tystnadsplikten är viktig för att en klient inte skall behöva riskera att det han säger till sin advokat blir känt för utomstående. För mer information, besök www.advokatsamfundet.se

Rättshjälp

Bestämmelser om samhällets juridiska hjälp finns i rättshjälpslagen. Grundtanken är den att ingen av ekonomiska skäl skall vara förhindrad att tillvarata sina juridiska rättigheter. Däremot skall man bidra till kostnaderna efter förmåga.

Den som behöver hjälp med kostnaderna i en tvist ska i första hand undersöka om rättsskyddet i försäkringen (hem-, villa/hemförsäkring etc.) omfattar tvisten. I andra hand träder rättshjälpen som huvudregel in.

Rättshjälp enligt rättshjälpslagen kan bl.a. avse rådgivning och rättshjälp. Rådgivning kan man få under högst två timmar av t.ex. en jurist vid advokatbyrå. Alla – såväl privatpersoner som föreningar, företag och andra – kan få juridisk rådgivning. Rådgivning lämnas mot en i förväg fastställd avgift. Rådgivning är en i huvudsak obligatorisk inledning till rättshjälp.

Rättshjälp kan man få när man behöver juridisk hjälp t.ex. för att göra upp en tvist i godo eller för att föra sin talan inför domstol. Rättshjälpen täcker en del av kostnaderna för

advokat eller annan sakkunnig person. Man får också hjälp med kostnaderna för bevisning och andra utgifter.

Alla enskilda personer, vilkas årsinkomst inte överstiger ett visst belopp kan som huvudregel få rättshjälp. Det krävs därutöver att det finns behov av juridiskt biträde och att det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna. Det finns emellertid vissa begränsningar för när rättshjälp kan beviljas. Rättshjälp kan således inte lämnas i t.ex. ärenden om upprättande av testamente eller för att göra en bouppteckning. Normalt kan man inte heller få rättshjälp i tvister som rör små värden eller som rör en fastighet eller byggnad.

Den som beviljas rättshjälp skall bidra till kostnaderna för rättshjälpen efter förmåga. Staten betalar resten. Hur mycket man skall betala beror på hur höga inkomster man har, försörjningsbörd, förmögenhet och skulder.

Rättshjälpen täcker inte den betalningsskyldighet för motpartens kostnad som kan åläggas om man förlorar ett mål.

Målsägandebiträde

I vissa grövre brottmål, framför allt sexual- och våldsbrott, har målsäganden rätt att få ett eget juridiskt biträde, s.k. målsägandebiträde. Biträdesersättningen betalas då av staten.

Misstänkt i brottmål kan efter ansökan beviljas ekonomisk hjälp av staten och får då viss ekonomisk ersättning för bevisning, resa till rätten m m. Sådan ersättning kan bara den få som har mycket låga inkomster. Den misstänktes rätt till försvarare behandlas i avsnittet Vad händer före rättegången.

SAMMANFATTNING

- Möjligheterna att få rättshjälp, och därmed kostnaden för att anlita en advokat ersatt, är viktiga för många som behöver hjälp för att kunna tillvarata sina rättigheter vid domstolen.
- Möjligheten att få rättshjälp är inkomstprövad. Vid rättshjälp bidrar den som fått rättshjälpen med ett belopp som är anpassat till inkomst och försörjningsbörd.
- Rådgivning lämnas av en advokat eller annan jurist vid advokatbyrå under högst två timmar mot en fastställd avgift.
- Titeln advokat är förbehållen ledamot av Sveriges Advokatsamfund. För att bli advokat krävs att vissa kunskaps-, tjänstgörings- och lämplighetskrav måste vara uppfyllda.

DOMAREDEN

Rättegångsbalken 4 kap. 11 §

Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågterskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.

JÄV

Rättegångsbalken 4 kap. 13 §

Domare är jävig att handlägga mål:

1. Om han själv är part eller eljest har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada;
2. om han med part är eller varit gift eller är i rätt upp- eller nedstigande släktskap eller svägerlag eller är syskon eller är i det svägerlag, att den ene är eller varit gift med den andres syskon, eller om han på liknande sätt är part närstående;
3. om han till någon, som har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada, står i förhållande, som avses i 2;
4. om han eller någon honom närstående, som avses i 2, är förmyndare, god man eller förvaltare för part eller eljest parts ställföreträdare eller är ledamot av styrelsen för bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning, som är part, eller, då kommun eller annan sådan menighet är part, är ledamot av nämnd eller styrelse, som hand har förvaltningen av den angelägenhet målet rör;
5. om han eller någon honom närstående, som sägs i 2, till någon, som har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada, står i förhållande, som avses i 4;
6. om han är parts vederdeloman, dock ej om parten sökt sak med honom för att göra honom jävig;
7. om han i annan rätt såsom domare eller befattningshavare fattat beslut, som rör saken, eller hos annan myndighet än domstol eller såsom skiljeman tagit befattning därmed;
8. vid huvudförhandling i brottmål om han före denna huvudförhandling har prövat frågan om den tilltalade har begått gärningen
9. om han i saken såsom rättegångsombud fört parts talan eller biträtt part eller vittnat eller varit sakkunnig; eller
10. om eljest särskild omständighet föreligger, som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet i målet.

SVERIGES DOMSTOLAR

Domstolsverket - Central förvaltningsmyndighet för Sveriges Domstolar
551 81 Jönköping · Besöksadress: Kyrkogatan 34 · Telefon: 036-15 53 00
Fax: 036-16 57 21 · E-post: domstolsverket@dom.se · www.domstol.se